

Wyrobisz, Andrzej

"Istocznikowiedzenie i istoriografija gorodow Sibiri konca XVI - pierwoj połowiny XIX w.", pod red. O. N. Wiłkowa, Nowosibirsk 1987 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 80/3, 628-629

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nadanych przez koronę podcięła ekonomiczną potęgę arystokracji, była okresem rozkwitu kultury. Przejawem rosnących ambicji arystokracji szwedzkiej są ogromne inwestycje w reprezentacyjne budowle, jakie w owym okresie wzniesiono w stolicy i na prowincji. Margareta Revera, autorka kolejnego artykułu, przeciwstawia się dawniejszym ocenom, uznającym konsumpcję luksusową arystokracji za przejaw moralnego zepsucia wiodącej grupy społecznej. Inwestycje budowlane były, zgodnie z ówczesnymi poglądami, nieodzowne dla udokumentowania pozycji społecznej czołowych rodów arystokratycznych. Rozkwit konsumpcji luksusowej miał poważne następstwa dla całego społeczeństwa. Inwestycje budowlane stwarzały możliwości zatrudnienia dla członków niższych warstw społecznych. Konieczność opłacania ludzi i zakupu materiałów zmuszała magnatów do pobierania renty chłopskiej w pieniądzu, a nie w naturze. To z kolei przyczyniło się do upowszechnienia się gospodarki pieniężnej na wsi i integracji rynkowej gospodarki chłopskiej. Inwestycje konsumpcyjne oznaczały także przepływ kapitału w ręce mieszczańskich finansistów, a na dłuższą metę prowadziły do ruiny finansowej arystokracji.

Druga z prezentowanych tu książek jest pierwszym krytycznym wydaniem dziennika ostatniego gubernatora Nowej Szwecji Johana Risingha. Źródło to przynosi cenny materiał nie tylko dla poznania ostatnich miesięcy istnienia kolonii i konfliktów między Szwedami a Holendrami w Ameryce. Dziennik dostarcza też informacji do dziejów Indian, techniki handlu kolonialnego i realiów siedemnastowiecznych podróży transatlantyckich. Krytyczne wydanie tekstu (oryginał szwedzki wraz z angielskim tłumaczeniem) poprzedzone zostało obszernym wstępem, w którym wydawcy omówili dzieje Kompanii Południowej (przemianowanej w 1642 r. na Kompanię Nowej Szwecji) na tle innych przedsięwzięć tego rodzaju w Europie i Szwecji oraz historię osadnictwa szwedzkiego w Ameryce w XVII wieku.

M. K.

Istocznikowiedzenie i istoriografija gorodow Sibiri konca XVI — pierwszej połowiny XIX w., pod red. O. N. Wiłkowa, Akademia Nauk SSSR, Sibirskoje otdielenie, Institut istorii, filologii i filosofii, Izdatielstwo „Nauka”, Nowosibirsk 1987, s. 288.

Prezentowane tu wydawnictwo zbiorowe jest już siódmym tomem poświęconym historii miast na Syberii (por. recenzje i zapiski o poprzednich tomach tej serii: PH LXXI, 1980, nr 2, s. 377—386; LXXIV, 1983, nr 4, s. 769—772; LXXVI, 1985, nr 1, s. 157—161; LXXVII, 1986, nr 3, s. 578—580). O. N. Wiłk o omawia w nim powstanie miasta Zaszywierska nad Indigirką (założonego w 1639 r.), za kręgiem polarnym, na obszarze wiecznej zmarzliny, co stwarzało szczególne problemy dla budownictwa. W związku z tym interesująca jest — także z punktu widzenia techniki — historia budowy drewnianej cerkwi w Zaszywiersku w 1700 r. Kilka kolejnych artykułów dotyczy zagadnień źródłoznawczych: ogólnej klasyfikacji źródeł dotyczących dziejów miast syberyjskich, a w szczególności myśli społecznej mieszczan (A. M. Kantor), dokumentacji wytwarzanej przez bieżącą działalność urzędowych kancelarii w Tomsku w XVII—XVIII w. (A. A. Lucidarskaja), specyficznej dla historii Syberii kategorii źródeł, jakimi były relacje podróżników i dokumentacja gromadzona przez badaczy Syberii w XVII—XVIII w. (L. K. Minert), pięciotomowego (pierwotnie może nawet sześciotomowego) „Dziennika” niemieckiego badacza Syberii na służbie Piotra Wielkiego, Daniela Gottlieba Messerschmidta, z lat 1720—1727 (Z. W. Baszkatowa). Natomiast rozprawa M. P. Małyszewa jest nie tylko omówieniem źródeł do dziejów oświaty w Zachodniej Syberii w końcu XVIII i na początku XIX w., jak głosi jej tytuł, ale zarysem historii tamtejszego szkolnictwa zorganizowanego w latach 1787—1790 (założono 2 główne i 8 małych szkół ludowych) w ramach reformy oświaty Katarzyny II; przedstawiono też położenie nauczycieli. Kilka następnych rozpraw traktuje o historii gospodarczej. Są to przeglądy stanu badań nad gospodarką leśną i handlem Bierzowa, ważnego punktu tranzytowego w wymianie między Rosją a Syberią, od koń-

ca XVI do początku XVIII w. (W. M. Leontiew), handlem w północnym dorzeczu Obi (W. M. Leontiew), handlem miast syberyjskich w XVII w. (T. E. Kwiecinska ja). Na szczególną uwagę w tej grupie zasługuje mający odmienny charakter artykuł Z. W. Baszkatowej o wytwórczości przemysłowej na Syberii w XVII w. widzianej oczami ówczesnych podróżników, badaczy i dyplomatów. Autorka zajęła się pięcioma relacjami: Mikołaja Spafarija, Mołdawianina w służbie rosyjskiej dyplomacji, który w latach 1675—1678 odprawił poselstwo do Chin i przy tej okazji przejechał przez Syberię, dyplomatów: Nikifora Wieniukowa, Isbrandta Idesa i Adama Brandta, którzy z tego samego powodu przewędrowali przez Syberię w końcu XVII w., a przede wszystkim dziełem Jerzego Krizanicza, Chorwata i katolika, teologa, politologa i ekonomisty, głoszącego poglądy zbliżone do merkantylizmu, zwolennika zjednoczenia Słowian na drodze ich zjednoczenia kościelnego, który dążąc do realizacji tej idei spędził w Rosji dwadzieścia lat, w tym piętnaście na Syberii (1661—1676) i oprócz własnych obserwacji zanotował wiele wiadomości podanych mu przez innych informatorów, dotyczących bogactw naturalnych Syberii, stanu jej gospodarki i jej znaczenia ekonomicznego jako źródła surowców i rynku zbytu dla Rosji. Oprócz wspomnianej wyżej rozprawy Minerta, także w artykule Kwiecinskiej znalazły się cenne wiadomości o XVII—wiecznych relacjach mówiących o handlu w miastach syberyjskich.

Do tematyki źródłoznawczej powracamy w zamykającym tomu artykule D. J. Rezu na. Zajął się on oceną źródeł do dziejów miast syberyjskich w XVIII i w pierwszej połowie XIX w. z punktu widzenia ich przydatności oraz metod analizy przez współczesną naukę badającą miasta i ich przeszłość. Jest to bardzo cenne studium metodologiczne i historiograficzne. Autor traktuje historiografię nie w sposób kronikarski, jak to się dość często zdarza, jako zbiór informacji bio— i bibliograficznych, lecz jako naukę, której rozwój zależał od opanowania materiału źródłowego i stosowanych metod badawczych. Odbiega też od schematycznego ujmowania powstania i rozwoju miast jako rezultatu wyłącznie przemian gospodarczych i społecznego podziału pracy, zwraca uwagę na pozaekonomiczne funkcje miast małych, nie będących ważnymi ośrodkami produkcji, podkreśla heterogeniczność społeczności miejskich, przypomina o możliwości ekologicznego podejścia do badań nad miastami. Przypisy do artykułu Rezu na stanowią dobrą informację o dorobku nauki rosyjskiej i radzieckiej w zakresie urbanologii, mało znanego poza granicami Związku Radzieckiego. Szkoda, że nie znalazły się w nich odesłania do pracy obcych, zwłaszcza tak ważnych dla wiedzy o miastach opracowań anglosaskich, a wśród nich wielu dzieł historyków amerykańskich piszących o historii miast rosyjskich (G. Rozman, T. S. Fedor, P. Herlihy).

W tomie zamieszczono też kilka artykułów recenzyjnych omawiających m. in. zbiorową dwutomową monografię Mangazei, dawno już wydaną książkę historyka architektury W. I. Koczedamowa o budowie najstarszych miast syberyjskich, książkę o przeszłości Tomsku.

A. W.

Jurij I. Sztakelberg, *Pieczenie powstańcze 1863—1864*. Przekład autoryzowany Wiktorii Śliwowskiej. Przedmową poprzedził Stefan Kieniewicz. Tablice pieczęci i ilustracje do druku przygotował Stefan K. Kuczyński, PWN, Warszawa 1988, s. 389, ilustr.

Wiedza o pieczęciach powstańczych była dotychczas równie powszechna, co powierzchowna, choć ich znaczenie podkreślali zarówno uczestnicy wydarzeń z lat 1863—1864, jak potomni. „Dla mnie Rząd centralny istniał tylko jako pieczętka” — pisał Marian Langiewicz, zaś Józef Piłsudski stwierdził, iż był to „symbol, który silnie — ba, nieraz wszechwładnie panował nad ludźmi”. Nietrudno więc uzasadnić wybór tematu podjętego przez radzieckiego badacza Jurija Sztakelberga, który we wstępie do swego studium przytacza m. in. powyższe cytaty. Przyczyną pionierskiego charakteru tej pracy są chyba głównie rozmiary badawczego trudu, który należało podjąć, by odnaleźć, zestawzić i przeanalizować rozproszone źródła. Odstraszało to historyków, którzy prze-